

XIX. Bódva-völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Tábor táborzáró beszámolója 2004.

1. Bevezetés

A Bódva-völgy Észak-Magyarország egyik kiemelt jelentőségű ökológiai folyosója. Kifejezetten hegyvidéki forrásvidékétől az alföldi jellegű torkolatvidékig változatos élőhelyek alakultak ki. A völgy hazai szakasza megközelítőleg É-D irányú, ezért vonulási folyosó jelleggel a kisebb és a nagyobb testű madarak egyaránt szívesen használják. Erre alapozva a völgy egy arra alkalmas pontján 1986 óta hosszútávú ornitológiai vizsgálat folyik. A terület madárvilágának és a táborban folyó kutatói, természetvédelmi munka bemutatásnak kapcsán ismeretterjesztő és szemléletformáló tevékenységet is végzünk fiatalok (óvodástól az egyetemista korosztályig) körében. Ezek a célok és feladatok mára egymástól elválaszthatatlan egységgé forrtak össze a Bódva-völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Táborban, létrehozva Észak-Magyarország egyik legnagyobb őszi vonuláskutató és természetismereti bázishelyét.

2. Elhelyezkedés, módszerek

A tábor a Bódva-völgy egy viszonylag szűk, alig 500 méter széles szakaszán található. A völgyet itt közrefogó két hegyoldal zárt cseres-tölgyesekkel és gyertyános tölgyesekkel fedett, míg a völgyaljban kaszáló- és mocsárrétek, művelt és felhagyott szántóföldek, bokorsorok, illetve a Bódva egykor levágott mederszakaszai húzódnak. A konkrét vizsgálati terület nagy részét magába foglaló két, egymással párhuzamos bokorsor az egyik hegyoldal lábánál eredő források vize mentén kialakult ligeterdőfoltok és cserjések mentén helyezkedik el. További vizsgált élőhelyek egy felhagyott legelő területén kialakult zárt töviskes cserjések, valamint a Bódva és ártere. A különböző élőhelyek, a nagy mennyiségű táplálékot nyújtó cserjések, és a víz közelsége változatos madárvilágot biztosítanak a fészkelési időszakban és a vonulás során egyaránt.

A táborban 2004-ben 3 időszakban vizsgáltuk a terület madárvilágát:

1. Április 13. és 18. között, kísérleti jelleggel egy hetes tavaszi vonuláskutató tábort szerveztünk. Ekkor 33 hálóval az őszi táborokhoz hasonló körülmények között folyt a munka.
2. Április 17. és július 12. között a területen a CES: Constant effort ringing in Europe - magyar megfelelőjeként Állandó Ráfordítású Gyűrűzés – standard protokollja alapján dolgoztunk. A program a 80-as években indult Nyugat-Európából. Célja egy hosszútávú monitoring rendszer működtetése, amely az élőhelyek állapotát és az élőhelyek minőségét jelző fészkelő madárfajok állományait kívánja vizsgálni. Hazánk az idén csatlakozott, több mint tucatnyi helyszínnel. További információk az EURING honlapján olvashatóak (www.euring.org). A program során Szalonnán a fenti időszakban 9 alkalommal, 8 hálóval végeztünk munkát – a CES protokoll alapján.
3. Augusztus 13. és október 27. között rendeztük meg a hagyományos őszi vonuláskutató tábort. A munkát az Actio Hungarica standard protokollja alapján

végeztük. Az Actio Hungarica Madárvonulás-kutató Hálózat célja a hazai fészkelő és vonuló madarak standard mintavételi eljárással végzett hosszútávú monitoring vizsgálata. Ez többek között a vonulási stratégiák és dinamika, illetve a vizsgált élőhelyek, az időjárás, stb. hatását vizsgálja. A vizsgálat során Szalonnán 34 standard hálóállást használtunk, 33 darab 12 méteres és 1 darab 7 méteres lengyel hálóval. Az adatfelvételezést a protokoll szerint végeztük.

Jelen beszámolóban elsősorban a 3. időszak munkáját kívánjuk bemutatni, ugyanakkor röviden áttekintjük az első két periódus legfontosabb eredményeit is.

3. Madártani eredmények

2004. évi tavaszi és CES (gyűrűzött egyedek)			
	Madárfaj	Tavaszi	CES
1.	Jynx torquilla	0	2
2.	Dendrocopos medius	0	1
3.	Troglodytes troglodytes	2	0
4.	Prunella modularis	2	0
5.	Erithacus rubecula	42	12
6.	Luscinia megarhynchos	3	7
7.	Saxicola torquata	5	0
8.	Turdus merula	9	11
9.	Turdus philomelos	0	7
10.	Sylvia nisoria	0	11
11.	Sylvia curruca	12	6
12.	Sylvia communis	0	2
13.	Sylvia atricapilla	47	28
14.	Locustella naevia	0	1
15.	Phylloscopus sibilatrix	0	1
16.	Phylloscopus collybita	17	2
17.	Phylloscopus trochilus	2	1
18.	Aegithalos caudatus	3	6
19.	Parus palustris	0	5
20.	Parus caeruleus	6	21
21.	Parus major	3	27
22.	Sitta europaea	0	3
23.	Certhia familiaris	0	1
24.	Lanius collurio	0	17
25.	Garrulus glandarius	1	1
26.	Sturnus vulgaris	0	2
27.	Passer montanus	4	22
28.	Fringilla coelebs	8	1
29.	Carduelis chloris	9	4
30.	Coccothraustes coccothraustes	36	8
31.	Emberiza citrinella	3	0
	Összesen:	214	210

3.1. Tavaszi időszak

Az április 13-18. közötti időszakban 19 faj 209 egyedet jelöltük meg. A területen átvonuló énekesmadarak között a barátságosáták, a vörösbegyek és a meggyvágók domináltak, relatíve magas volt a magevők aránya. A rövid vizsgált időszak alatt csupán a vonuló fajok töredékét lehetett a területen kimutatni. Valószínűleg voltak olyan fajok, amelyek ekkorra már befejezték a vonulást – pl. az északi vendég fajok már eltűntek -, ugyanakkor számos faj csak ezt követően érkezett meg a területre.

3.2. CES

A CES protokoll időszakában, a fészkelési időben 9 alkalommal, 6-6 órát hálózunk, kifejezetten a töviskes élőhelyeken. Ez alatt az idő alatt 27 madárfaj 210 egyedet jelöltük meg. A kifejezetten bokros élőhelyeken fészkelő fajok domináltak. Ugyanakkor jelen voltak az erdei fajok is. Egyes fajok valószínűleg a szomszédos forrás itatója miatt „jöttek ki” rendszeresen az erdőből (pl. meggyvágó). Más erdei fajok az első fészkelés után, megközelítőleg a szezon felétől jelentek meg – elsősorban frissen kirepült fiatalok, illetve fiókáikat még kísérő öreg madarak. (pl. vörösbegy, cinegék, harkályok, stb.). Az időszak alatt jelentős mennyiségű olyan madárfaj vizsgálatára volt lehetőség, amely korán elvonul, így a hagyományos augusztus közepén kezdődő tábor elején már elhagyják a területet vagy csak igen kis számban vonulnak (pl. karvalyposzáta, töviszúró gébics,

seregély). Az eredmények részletesebb kiértékelésére a későbbiekben kerül sor.

3.3. Őszi vonulás

3.3.1. Fajösszetétel, állományváltozások

A két és fél hónap alatt 70 faj 6305 egyedét jelöltük. Ezzel a táborban eddig megjelölt madarak száma 64811-re emelkedett. Egyedszám tekintetében ez volt eddig a legsikeresebb év, és ilyen magas fajszámot is mindössze egy alkalommal, 1993-ban értünk el. Az abszolút egyedszámtól eltekintve, a napi 83 madaras átlagos fogás csak a 3. az elmúlt 10 év adatait tekintve – a legmagasabb átlag 2003-ban 90 madár/nap volt. A fogások és visszafogások összegezve 7796 alkalommal kerültek hálóra.

A táborban fogottakon kívül még 3 faj 3 egyedét repatriáltuk, jelöltük meg és engedték szabadon (törpegém, héja, vörösvércse). Ezeket természetesen nem számítottuk be a fenti adatok közé.

Az idén a táborban fogott fajok száma, az első alkalommal gyűrűzött fekete harkálnak és léprigónak köszönhetően 93-ra növekedett.

Az idén is barátkából és vörösbegyből fogtunk a legtöbbet. A két faj aránya a többiekéhez képest csökkent a korábbi évekhez képest. Egyedszám tekintetében mindkettőből kevesebbet fogtunk mint tavaly, és a többi fajhoz viszonyított arányuk is kevesebb volt az elmúlt évek átlagához képest. Hogy ennek ellenére mégis a legnagyobb egyedszámú volt az idei év, az annak köszönhető, hogy számos faj, fajcsoport produkált kiemelkedő eredményt.

Rigók szempontjából nagyon erős volt a szezon. A korábbi évek átlagához képest több mint kétszer annyi fekete- és énekesrigó volt, de fogtunk fenyő- (4), szőlő- (2) és léprigót (1) is. Ugyancsak jelentősen több volt tavalyhoz képest a cinegéből is (14-40%-al). Mivel ezek egyébként is nagy számban szoktak jelen lenni, még tovább emelték az egyedszámot. Ugyanakkor füzikéből az idén a megszokottnál kevesebb fordult meg a területen. Az elmúlt évek átlagához képest a csilpcsalsp füzikék száma csak 3 %-al, a fitisz füzikék száma azonban 40%-al volt kevesebb.

Földrajzi helyzete és élőhelyi adottságai következtében számos országos viszonylatban ritka madárfaj fordult elő a területen rendszeresen. Ezek az idén is a megszokott intenzitással vonultak át a területen: hegyi billegető (6), kerti rozsdafarkú (25), sárgafejű- (152) és tüzesfejű királyka (34), kis légykapó (10), kormosfejű cinege (12), fenyvescinege (6), hegyi fakusz (28), nagy fülemüle (6) + 7 harkályféle 22 egyede.

Számos olyan madárfaj is előkerült az idén, amely az őszi szezonban csak ritkán kerül szem elé, még ritkábban sikerül megfogni. Ezek helyi viszonylatban ugyancsak értékes megfigyeléseknek számítanak: rövidkarmú fakusz, nagy őrgébics, sárgarigó, erdei fülesbagoly.

2003-ban a kellemes későőszi időjárás miatt elmaradt a téli madárvendégek beáramlása. Idén végül volt egy jó zárószezonunk, sok téli madárvendéggel. Kiemelkedően sok süvöltőt és csízt fogtunk, de a fenyőpintyek, fenyő- és szőlőrigók, illetve a nagy őrgébics sem maradt ki. Minden eddiginél hamarabb, október 2-án fogtuk az idén az első süvöltőket.

A tábor területén észlelt fajok száma az idén nem növekedett. A távcsöves madármegfigyelés az utóbbi években kissé háttérbe szorult a gyűrűzés és az ismeretterjesztő munka mellett.

Szalonna, 2004. őszi tábor (08.13.-10.27.)					
	Faj	Gyűrűzött pld.		Faj	Gyűrűzött pld.
1.	Accipiter nisus	1	36.	Locustella fluviatilis	8
2.	Asio otus	1	37.	Acrocephalus schoenobaenus	2
3.	Alcedo atthis	29	38.	Acrocephalus palustris	5
4.	Jynx torquilla	6	39.	Acrocephalus scirpaceus	5
5.	Dryocopus martius	1	40.	Phylloscopus sibilatrix	7
6.	Picus canus	2	41.	Phylloscopus collybita	301
7.	Picus viridis	2	42.	Phylloscopus trochilus	75
8.	Dendrocopos major	6	43.	Regulus regulus	152
9.	Dendrocopos medius	4	44.	Regulus ignicapillus	34
10.	Dendrocopos minor	1	45.	Muscicapa striata	116
11.	Hirundo rustica	16	46.	Ficedula parva	10
12.	Delichon urbica	4	47.	Ficedula albicollis	8
13.	Anthus trivialis	10	48.	Ficedula hypoleuca	22
14.	Motacilla cinerea	6	49.	Aegithalos caudatus	99
15.	Troglodytes troglodytes	113	50.	Parus palustris	47
16.	Prunella modularis	86	51.	Parus montanus	12
17.	Erithacus rubecula	1302	52.	Parus ater	6
18.	Luscinia megarhynchos	11	53.	Parus caeruleus	233
19.	Luscinia luscinia	6	54.	Parus major	533
20.	Phoenicurus ochruros	13	55.	Sitta europaea	22
21.	Phoenicurus phoenicurus	25	56.	Certhia brachydactyla	2
22.	Saxicola rubetra	4	57.	Certhia familiaris	28
23.	Saxicola torquata	33	58.	Oriolus oriolus	1
24.	Turdus merula	363	59.	Lanius collurio	40
25.	Turdus pilaris	4	60.	Lanius excubitor	1
26.	Turdus philomelos	249	61.	Garrulus glandarius	25
27.	Turdus iliacus	2	62.	Passer montanus	70
28.	Turdus viscivorus	1	63.	Fringilla coelebs	90
29.	Hippolais icterina	16	64.	Fringilla montifringilla	4
30.	Sylvia nisoria	2	65.	Carduelis chloris	89
31.	Sylvia curruca	48	66.	Carduelis carduelis	1
32.	Sylvia communis	77	67.	Carduelis spinus	21
33.	Sylvia borin	73	68.	Pyrrhula pyrrhula	59
34.	Sylvia atricapilla	1477	69.	Coccothraustes coccothraustes	126
35.	Locustella naevia	4	70.	Emberiza citrinella	53
				Összesen	6305

3.3.2. Megkerülések

A megkerüléseket tekintve az idén 203 legalább egy éve meggyűrűzött egyed visszafogásait regisztráltunk (289 alkalommal). Ennek többszörösét teszik ki az idei szezonon belül gyűrűzött és még a szezon alatt megkerült egyedek száma. A nyári CES program során fészkelőként, vagy a területen született fiatal madarak közül nagyon sokat ősszel is megfogtunk. A CES során gyűrűzött madarak közül 34 pld-t fogtunk vissza (16%).

Külföldi gyűrűs madár egy került elő a táborban. Személyes egyeztetések alapján már most tudható, hogy a Szalonnán visszafogott szlovák gyűrűs énekesrigót augusztusban a 24 km-re fekvő Drienovac (Somodi) településen működő gyűrűzőtáborban jelölték meg.

A tavalyi év végéig legidősebb visszafogásnak számító barátcinege az idén is előkerült – most már 8 éve. Ezt is túlszárnyalta azonban az a szajkó, amelyet 9 évvel ezelőtt öregként gyűrűztek, kora tehát legalább 10 évre tehető. A nagy számú régi gyűrűs madár zöme tavaly kapott gyűrűt.

Jelentősen átalakult a visszafogott régi gyűrűs madarak összetétele is. A korábbi évek vörösbegy dominanciája helyett idén a cinegék kerültek meg a legnagyobb számban. Ennek oka további vizsgálatok tárgyát képezheti.

4. Bemutatás, környezeti nevelés

A tábor elmúlt években egyik legdinamikusabban fejlődő tevékenysége a környezeti nevelés területén mutatkozik. Évente több tíz alternatív biológiaórát, terepi kiselőadást és bemutatót tartunk a látogatók számára, mely így kiemelkedő szereppel rendelkezik a régióban végzett oktatási tevékenységek körében. A csoportok jelentős része abból a hátrányos helyzetű észak-borsodi régióból érkezik, ahol az utóbbi években, évtizedekben felhagyott bányászati, ipari tevékenységek nyomán a természeti környezet jelentősen károsodott, így nekik már maga a nemzeti park területére tett kirándulás is külön élményt jelent.

Idei év a bemutatás szempontjából a második legeredményesebb volt. Az idei évben 21 oktatási intézményből érkeztek gyermekek. 31 csoportban összesen 1084-en látogattak ki a táborba. 13 általános iskola, 5 óvoda és 2 gimnázium mellett egy egyesület is meglátogatta táborunkat.

A program rendszerint Perkupa községből a táborba vezető 2,5 km-es kirándulással kezdődött, amelynek során a gyermekek megismerkedhettek a Bódva-völgy jellegzetes élőhelyeivel. A táborba érkezve a bemutatás a következőképpen alakult:

- A csoportok kiselőadást hallgattak meg a madárvonulás-kutatás történetéről, jelentőségéről, aktuális kérdéseiről illetve feladatairól; továbbá általános madárvédelemről: pl. madárodúk használatáról, téli madáretetésről. Előadás közben bevontuk a gyerekeket is, egyes témákat közösen vitattunk meg.
- A csoportok részt vettek a madárfogó hálók ellenőrzésében, bemutattuk a hálók működését, a tábor területén található élőhelyeket, a madarak szempontjából jelentős növényfajokat, terméseket.
- A befogott madarak gyűrűzése során közről megtekinthették az egyes madarakat, minden befogott faj kapcsán megismerhették az adott faj határozóbélyegeit. Rövid előadásokat tartottunk az adott fajok életének legfontosabb, illetve legérdekesebb részleteiről, különleges szokásairól. A bemutató interaktív jelleggel zajlott, abban a gyermekek is aktívan részt vehettek.
- Az ellenőrzések közt, illetve a program végén a tábor melletti kaszált réten kikapcsolódásra, játékokra is sor kerülhetett. A csoportok a program végén kisebb ajándékokkal tértek haza (madárodú, matrica, madárvédelmi tájékoztató anyag, plakát, stb.).

Az alternatív biológiaórák mellett hosszabb ideig tartó táboroztatást is végeztünk. ennek során középiskolások, egyetemisták és dolgozó emberek érkeztek a táborba szép számmal, hogy a tábor munkájában segítsenek, illetve megismerkedhessenek a

madarász és természetvédelmi munkával. Idei évben több mint 140 önkéntes vett részt a tábor munkájának zavartalan lebonyolításában. Az önkéntesek az ország 50 pontjáról érkeztek, naponta átlagosan 8-an voltak kinn. Egy-egy résztvevő átlagosan több mint 4 napot tartózkodott kinn. Öröndetes mértékben növekedett a táborban a családosoK száma.

A táborban folyó munkáról az idén több fórumon is beszámoltunk. Hosszabb riportot készített a táborban az egri székhelyű Magyar Katolikus Rádió Barangoló című műsora. A Magyar Televízió regionális híradójában összefoglalót mutattak be az itt folyó munkáról. Az itt folyó környezeti nevelés kapcsán cikk jelent meg az Új Misszió című katolikus folyóiratban is. Október 29-31. között, az MME VI. Tudományos Ülésén „Madárvonulás és környezeti nevelés a Bódva-völgyben” címmel tartottunk előadást. Az előadás az Ornis Hungarica supplement kötetében is meg fog jelenni.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton kívánunk köszönetet mondani azoknak a gyűrűzőknek, akik a tábor munkájában az idén részt vettek: Farkas Roland, Gáti Eszter, Huber Attila, Dr. Juhász Lajos, Kováts Dávid, Petróczky Ildikó, Tóth László, Trungel László. Köszönjük továbbá az MME 4. sz. HCS és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság mindenre kiterjedő segítségét. Köszönet illeti továbbá a több száz önkéntes madarász nélkülözhetetlen és lelkes munkáját is.